

**DAVLAT BYUDJETI MABLAG‘LARIDAN FOYDALANISHNING
ZAMONAVIY YONDASHUVLARI VA MUAMMOLARI**

Ilmiy rahbar: “Buxgalteriya hisobi va menejment”

Kafedra katta o‘qituvchisi

Nilufar Bo‘stonova

Rahmatullayev Fayzullo

Andijon davlat texnika instituti

Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqola davlat byudjeti mablag‘laridan foydalanishning zamonaviy yondashuvlari va bu jarayondagi muammolarni o‘rganishga bag‘ishlangan. Maqolada byudjet mablag‘larini taqsimlash va ulardan foydalanishning samaradorligini oshirishga qaratilgan ilg‘or usullar, shu jumladan raqamli texnologiyalar va shaffof boshqaruv tizimlari tahlil qilinadi. Davlat xarajatlari samaradorligini baholashning xalqaro tajribasi va mahalliy amaliyotdagi muammolar, jumladan, byudrokatik to‘siqlar va korrupsiya xavfi ko‘rib chiqiladi. Maqolada byudjet jarayonlarini optimallashtirish bo‘yicha takliflar keltirilgan bo‘lib, ular iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash va davlat resurslaridan oqilona foydalanishga xizmat qiladi. Maqola byudjet boshqaruvini takomillashtirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga erishishning strategik ahamiyatini ta‘kidlaydi.

Kalit so‘zlar: davlat byudjeti, raqamli texnologiyalar, shaffof boshqaruv tizimlari, davlat xarajatlari, byudjet jarayonlari, iqtisodiy barqarorlik, byudjet boshqaruvi.

Kirish. Byudjet mablag‘larini taqsimlash va ulardan foydalanish samaradorligini oshirish, davlat va xususiy sektorda barqaror rivojlanishni ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonni yanada samarali qilish uchun ilg‘or usullar, raqamli texnologiyalar va shaffof boshqaruv tizimlaridan foydalanish zarur. Ushbu maqolada ushbu usullar va texnologiyalar haqida batafsil ma‘lumot beramiz.

Raqamli texnologiyalar, masalan, sun‘iy intellekt (AI), katta ma‘lumotlar (big data) va bulutli hisoblash, byudjet mablag‘larini taqsimlashda va ulardan foydalanishda samaradorlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Katta ma‘lumotlar yordamida davlat organlari va tashkilotlar xarajatlarni tahlil qilib, qanday sohalarga ko‘proq e‘tibor qaratish kerakligini aniqlay olishadi. Sun‘iy intellekt esa ma‘lumotlarni avtomatik ravishda qayta ishlash orqali qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi.

Shaffof boshqaruv tizimlari byudjet mablag‘larining qanday taqsimlanayotgani va foydalanilayotganini ochiq ko‘rsatishga yordam beradi. Bu tizimlar fuqarolar va manfaatdor tomonlar uchun byudjet jarayonini tushunarli qiladi, shuningdek,

korruptsiya va suiiste'mol holatlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Masalan, raqamli platformalar orqali byudjet xarajatlari haqida ma'lumotlarni onlayn tarzda taqdim etish, jamoatchilikning nazoratini kuchaytiradi.

Byudjet mablag'larini taqsimlashda ilg'or usullardan foydalanish, masalan, "nolik" budjetlashtirish, faoliyat asosidagi budjetlashtirish (ABB) va natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish (NYB) kabi metodologiyalar yordamida amalga oshiriladi. Bu usullar xarajatlarni aniqroq rejalashtirishga va resurslardan samarali foydalanishga imkon beradi. Masalan, NYB usuli orqali davlat organlari maqsad va natijalarni belgilab, ularga erishish uchun zarur bo'lgan mablag'larni ajratishi mumkin.

Byudjet jarayonida qayta aloqa va monitoring mexanizmlari ham muhim ahamiyatga ega. Raqamli platformalar yordamida fuqarolar va manfaatdor tomonlar byudjet xarajatlariga oid fikr-mulohazalarini bildirishlari mumkin. Bu jarayon davlat organlariga o'z faoliyatini yaxshilash va jamoatchilik ehtiyojlariga mos ravishda byudjet mablag'larini taqsimlash imkonini beradi.

Byudjet mablag'laridan samarali foydalanish uchun mutaxassislarning malakasini oshirish ham zarur. Davlat organlari va tashkilotlar xodimlari uchun raqamli texnologiyalar va boshqaruv tizimlari bo'yicha treninglar tashkil etilishi kerak. Bu xodimlarga zamonaviy usullarni qo'llashga yordam beradi va ularning ish jarayonini yanada samarali qilish imkonini yaratadi.

Davlat xarajatlari samaradorligini baholash, davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishidagi muhim omil hisoblanadi. Xalqaro tajribalar bu jarayonni yanada takomillashtirish uchun bir qator yondoshuvlar va metodologiyalarni taklif etadi. Biroq, mahalliy amaliyotda bu jarayon ko'plab muammolar, jumladan, byudjet to'siqlari va korruptsiya xavfi bilan to'qnash kelmoqda.

Xalqaro tajribalar. Xalqaro miqyosda davlat xarajatlari samaradorligini baholashda bir nechta ilg'or metodologiyalar mavjud. Masalan, OECD (Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti) tomonidan ishlab chiqilgan "natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish" (NYB) yondoshuvi davlat xarajatlarining natijalarini tahlil qilishga qaratilgan. Bu yondashuv orqali davlat organlari o'z xarajatlarini qanday qilib ijtimoiy va iqtisodiy natijalarga aylantirishini o'lchaydi. NYB usuli xarajatlarni rejalashtirish va amalga oshirish jarayonida natijalarni belgilash va ularga erishish uchun zarur bo'lgan resurslarni ajratishga yordam beradi. Bundan tashqari, xalqaro tashkilotlar, masalan, Jahon banki va BMT, davlat xarajatlari samaradorligini baholashda "indikatorlar tizimi" dan foydalanadilar. Ushbu tizimlar orqali davlat organlari o'z faoliyatini baholash va taqqoslash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Indikatorlar, masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash va infratuzilma sohalaridagi xarajatlar samaradorligini o'lchaydi.

Mahalliy amaliyotdagi muammolar. Mahalliy darajada davlat xarajatlari samaradorligini baholashda bir qator muammolar mavjud. Birinchi navbatda, byudjet

jarayoni ko‘pincha murakkab va noaniq bo‘ladi. Bu esa davlat organlari o‘rtasida muvofiqlikni ta‘minlashni qiyinlashtiradi. Byudjet jarayonidagi noaniqlik, shuningdek, fuqarolar va manfaatdor tomonlar uchun shaffoflikning yo‘qligi sababli ishonchni kamaytiradi. Ikkinchi muammo - byudjet to‘siqlari. Ko‘plab mamlakatlarda byudjet jarayoni murakkab qonuniy talablar va tartib-qoidalar bilan bog‘liq. Bu esa qaror qabul qilish jarayonini sekinlashtiradi va davlat xarajatlarining samaradorligini pasaytiradi. Byudjet to‘siqlari ko‘pincha innovatsion yondoshuvlarni joriy etishga to‘sqinlik qiladi.

Korrupsiya xavfi ham davlat xarajatlari samaradorligini baholashda muhim muammo hisoblanadi. Korrupsiya holatlari davlat mablag‘larining noto‘g‘ri taqsimlanishiga olib keladi va bu esa ijtimoiy xizmatlarning sifatini pasaytiradi. Korrupsiya xavfi davlat organlarining xarajatlarni nazorat qilish qobiliyatini kamaytiradi va natijada fuqarolar ishonchini yo‘qotadi.

Byudjet jarayonlarini optimallashtirish davlatning iqtisodiy barqarorligini ta‘minlash va davlat resurslaridan oqilona foydalanishni kuchaytirish uchun muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonni takomillashtirish orqali davlat organlari o‘z xarajatlarini samarali boshqarish, shaffoflikni oshirish va fuqarolar ishonchini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Quyida byudjet jarayonlarini optimallashtirish bo‘yicha bir qator takliflar keltiriladi.

Natijaga yo‘naltirilgan budjetlashtirish. Natijaga yo‘naltirilgan budjetlashtirish (NYB) usulini joriy etish davlat xarajatlarining samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu yondashuv xarajatlarni rejalashtirishda natijalarni belgilash va ularga erishish uchun zarur bo‘lgan resurslarni ajratishga yordam beradi. NYB yordamida davlat organlari o‘z faoliyatlarini aniq maqsadlar bilan bog‘lashadi, bu esa xarajatlarni maqsadli va samarali ravishda boshqarishga imkon beradi.

Byudjet jarayonini soddalashtirish. Byudjet jarayonining murakkabligi ko‘plab mamlakatlarda muammo hisoblanadi. Jarayonni soddalashtirish uchun qonuniy talablar va tartib-qoidalarini ko‘rib chiqish zarur. Bu, shuningdek, davlat organlari o‘rtasidagi muvofiqlikni oshirishga yordam beradi. Soddalashtirilgan jarayon orqali qaror qabul qilish tezligini oshirish, innovatsion yondoshuvlarni joriy etish va natijada xarajatlarning samaradorligini oshirish mumkin.

Davlat xarajatlarining shaffofligini oshirish fuqarolar va manfaatdor tomonlar o‘rtasida ishonchni mustahkamlashga yordam beradi. Byudjet jarayonidagi shaffoflikni ta‘minlash uchun ochiq ma‘lumotlar platformalarini yaratish va davlat xarajatlarini monitoring qilish mexanizmlarini joriy etish zarur. Bunday platformalar fuqarolarga davlat xarajatlari haqida ma‘lumot olish imkonini beradi va bu orqali jamiyatning byudjet jarayoniga nisbatan ishonchini oshiradi.

Korrupsiya davlat resurslarining noto‘g‘ri taqsimlanishiga olib keladi va bu jarayonni samarali boshqarishni qiyinlashtiradi. Korrupsiyaga qarshi kurashish uchun

davlat organlari ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirishi, shuningdek, korrupsiyaga qarshi qonunlarni qat'iy amalga oshirishi zarur. Korrupsiyani kamaytirish uchun mustaqil nazorat organlarini tashkil etish ham foydali bo'lishi mumkin.

Davlat resurslaridan oqilona foydalanishni ta'minlash uchun xarajatlarni tahlil qilish va prioritet sohalarni belgilash zarur. Bu, masalan, ta'lim, sog'liqni saqlash va infratuzilma kabi sohalarda xarajatlarni optimallashtirishga yordam beradi. Resurslarni oqilona taqsimlash orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy xizmatlarning sifatini yaxshilash mumkin.

Innovatsion texnologiyalarni joriy etish byudjet jarayonlarini optimallashtirishda muhim ahamiyatga ega. Elektron byudjet tizimlari va raqamli platformalar orqali xarajatlarni rejalashtirish va monitoring qilish imkoniyatlari oshadi. Bunday tizimlar shaffoflikni ta'minlaydi va qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, davlat byudjeti mablag'laridan foydalanishning zamonaviy yondashuvlari, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va ijtimoiy rivojlanishni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu yondashuvlar samarali boshqarish, shaffoflikni oshirish va natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirishni o'z ichiga oladi. Biroq, korrupsiya, resurslarning noto'g'ri taqsimlanishi va jarayonlarning murakkabligi kabi muammolar mavjud. Raqamli texnologiyalar va ochiq ma'lumotlar platformalarini joriy etish orqali bu muammolarni bartaraf etish mumkin. Natijada, davlat mablag'laridan samarali foydalanish iqtisodiy rivojlanish va fuqarolar farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tuychiev A.J., Abidov M.I. Byudjet tasnifi. O'quv qo'llanma. "IQTISOD MOLIYA". – T.: 2018. 264 b.
2. S.U.Mehmonov va D.Y.Ubaydullaev Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. Darslik. – T.: "Sano-standart", 2013. 456-bet
3. M. Ostanaqulov Budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi. O'quv qo'llanma - T.: "IQTISODMOLIYA", 2009. 428 b.
4. Vahobov A.V., Malikov T.S. Moliya: umumnazariy masalalar. O'quv qo'llanma.T.: "Iqtisod-moliya" 2008 y. 316 b.
5. Gaibnazarova Z.T., Isamuxametov Sh.A. darslik "Iqtisodiyot nazariyasi" Toshkent-2020 y. 14 b.